

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Litauen – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2018

I. SAMMANFATTNING

Litauen är en väl fungerande demokrati med oberoende institutioner samt fria och rättvisa val. Rättsväsendet agerar oberoende och med förtroende hos befolkningen, även om brister finns vad gäller rättshjälp och förhållanden i fängelserna. Korruption förekommer inom såväl offentlig som privat sektor och flera politiska företrädare har under senaste åren tvingats lämna sina poster efter korruptionsanklagelser. Med anledning av Litauens anslutning i juni 2018 till Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) har antikorrupsionsarbetet stärkts, dock verkar korruptionsnivån inte ha sjunkit märkvärt de senaste åren.

De ekonomiska klyftorna är stora och en tredjedel av befolkningen riskerar att hamna i fattigdom, trots försök att minska denna. Pensionärer, personer med funktionsnedsättning, kvinnor och landsbygdsbefolkningen är särskilt utsatta. De socioekonomiska klyftorna resulterar i en omfattande emigration till andra EU-länder.

Litauen tar emot flyktingar inom ramen för EU:s omfördelningsmekanism, många väljer dock att lämna landet på grund av den låga levnadsstandarden.

Konstitutionen slår vakt om yttrande- och mediefriheten och landets medier kan oberoende granska statsmakten. Sedan Ukrainakrisen har dock litauiska myndigheter tillfälligt stängt ner tv-kanaler för att bemöta desinformation. Hatbrott och hets mot folkgrupp undantas från

yttrandefriheten, likväl förekommer sådana brott och då framförallt mot minoritetsgrupper såsom romer och judar liksom hbtq-personer.

Diskriminering av olika samhällsgrupper är förbjuden men förekommer, och riktas mot ovan nämnda grupper men även mot personer med funktionsnedsättningar och mot kvinnor. Kvinnor deltar i mindre utsträckning i politiken, diskrimineras på arbetsmarknaden och våld i nära relationer är ett problem.

Människorättsorganisationer verkar oberoende och deras arbete tas i beaktning, dock är hållbar finansiering en utmaning.

Ny lagstiftning sedan 2017 stärker barnets rättigheter och inkluderar förbud av barnaga, vars förekomst dock fortsatt är utbredd. Samhället och politiken karaktäriseras av en könsstereotyp syn på familjen och kvinnans roll. Över tid har samhällets tolerans ökat, även om det senaste årets utvecklingen visat vissa tecken av stagnation.

De största minoritetsgrupperna är de polska och ryska, om sju respektive sex procent av befolkningen. En politisk diskussion om den polska gruppens rättighet att använda sitt språk pågår. Romerna utgör en särskilt utsatt grupp och omfattande integrationsprogram för att förbättra deras situation har givit begränsade resultat.

II. RÄTTSSSTATENS PRINCIPER

Enligt konstitutionen är det litauiska rättsväsendet oberoende av statsmakten. Domare tillsätts av ett råd lett av Högsta domstolens ordförande. Parlamentets ombudsmannakontor övervakar maktmissbruk av myndigheter och ackrediterades 2017 som nationell människorättsinstitution med A-status i enlighet med FN:s Parisprinciper. Parlamentets ombudsman kan initiera åtal, utdela en reprimand eller föreslå lagändringar till parlamentet. Därutöver finns en ombudsman för likabehandling och en barnombudsman som även de utses av parlamentet. Människorättsorganisationer har vid tillfällen ifrågasatt effektivitet och oberoende hos ombudspersonerna. Myndighetsbeslut kan överklagas både administrativt och rättsligt med möjlighet till överprövning av högre instanser.

Korruption, i såväl större som mindre skala, utgör ett samhällsproblem. På *Transparency International's* index över upplevd korruption 2017 hamnade Litauen på plats 38 av 180 länder med ett värde på 59/100, vilket är en försämring sedan 2015. Litauen har ratificerat FN:s konvention mot korruption och antagit en lag om förebyggande av korruption. Regeringen har vidare antagit ett nationellt antikorrupsionsprogram för 2015–2025 och har sedan 1997 en oberoende antikorrupsionsbyrå, *Special Investigation Service*, vilken rapporterar till parlamentet. I samband med landets anslutning till OECD 2018 har antikorrupsionsarbetet stärkts. Under 2017 delgavs 280 personer misstanke om korruptionsbrott, varav 161 personer var statligt anställda tjänstemän eller politiker. Antikorrupsionsbyrån inledde två undersökningar om korruption inom två partier representerade i parlamentet – Liberalerna och Arbetarpartiet. Även tre fall av misstanke om korruption hos juridiska institutioner har rapporterats. Under 2017 och 2018 har högt uppsatta politiker anklagats för inblandning i korruptionsaffärer och lämnat sina poster som följd, bland annat den tidigare justitieministern.

Rättssäkerhet

Rätten till en rättvis rättegång är lagfäst i konstitutionen och lagstiftning. Anklagade har rätt till skyndsam och detaljerad information om vad de anklagats för och att betraktas som oskyldiga fram till fällande dom. Åtalade har enligt konstitutionen rätt till en advokat och till rättshjälp samt tid att förbereda sitt försvar och att ta del av utredningsmaterialet. Parlamentets ombudsman har som uppgift att övervaka maktmissbruk av myndigheter och tar emot och utreder anmälningar från allmänheten. Enligt *Freedom House* senaste granskning av Litauen bedöms rättsväsendets funktionalitet och oberoende som gott. Detta får stöd i opinionsundersökningar, som från 2015 och framåt för första gången visar att förtroendet för domstolarna är högre än misstron mot desamma bland medborgarna.

En studie genomförd av *Human Rights Monitoring Institute* (HRMI) från 2017 visar att EU:s direktiv om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden samt EU-kommissionens rekommendation om rätt till rättshjälp för misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden inte helt implementerats i litauisk lagstiftning. Enligt HRMI tillämpas

rätten till advokat och rättshjälp på bristande sätt och institutet rapporterar att framförallt minderåriga, personer med psykisk funktionsnedsättning samt personer från de språkliga minoriteterna vid tillfällen inte åtnjuter rätten till advokat vid förhör, häktning och rättegång. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har i sin granskning från 2018 uttryckt oro över att genomsnittliga antalet dagar en misstänkt sitter häktad ökat. FN uppmuntrar Litauen att i högre utsträckning använda sig av alternativa metoder, som möjlighet att betala borgen.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Det finns inga trovärdiga uppgifter om förekomst av straffrihet.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

De politiska institutionerna i Litauen uppfyller de krav som kan ställas på en väl fungerande demokrati. Landet har ett flerpartisystem med val till parlamentet vart fjärde år. Parlamentet har den lagstiftande makten och godkänner presidentens förslag till premiärminister samt domare till Högsta domstolen och konstitutionsdomstolen. Presidenten väljs i direkta val till en mandatperiod om fem år och kan återväljas för ytterligare en mandatperiod. Presidenten är formell regeringsbildare och har vetorätt i lagstiftningsfrågor samt ansvarar ytterst för landets säkerhets- och utrikespolitik. Regeringen är verkställande makt.

Sedan Litauen återfick sin självständighet 1991 har sju parlamentsval och sex presidentval hållits. Medborgarna har rätt att delta och rösta i val från 18 års ålder. En central valkommission ansvarar för att val utlyses och hålls. Såväl parlamentsvalet 2016 som presidentvalet 2014 ansågs av oberoende observatörer vara fria och rättvisa. Vid det senaste parlamentsvalet 2016 deltog 50 procent av de röstberättigade i valet, en siffra som ligger i linje med tidigare års valdeltagande. Med anledning av bland annat uppgifter om risk för röstköp bevakades valet av valobservatörer från Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE). En invald kandidat blev sedermera nekad sitt mandat till följd av misstänkt inblandning i röstköp. *The Economist Intelligence Unit* rankar landet högt vad gäller valprocess, pluralism och medborgerliga friheter,

men lägre beträffande politiskt deltagande och politisk kultur. Flera undersökningar visar att de politiska institutionerna har lågt förtroende hos allmänheten och enbart 120 000 personer är medlemmar i ett politiskt parti. Enligt en opinionsundersökning från 2018 har 7,7 procent av litauerna förtroende för de politiska partierna, 9,5 procent för parlamentet och 18,5 procent för regeringen.

Enligt lagstiftning har kvinnor och etniska minoriteter rätt att delta i val, och båda grupper deltar i det politiska livet. I parlamentet är den polska minoriteten representerad genom ett eget parti. Kvinnors deltagande och representation i det politiska livet är svagt, även om presidenten för närvarande är kvinna. Endast två utav den sittande regeringens 15 ministrar är kvinnor och i parlamentet är cirka en femtedel av ledamöterna kvinnor. Av Litauens 60 borgmästare är sex kvinnor. Partierna kvoterar inte in kvinnor på sina partilistor. OSSE och FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor har uttryckt oro över att Litauen saknar särskilda åtgärder för att främja kvinnors deltagande på lika villkor i politiken.

Det civila samhällets utrymme

Det civila samhällets ställning skyddas av lagen om utvecklande av ickestatliga organisationer, som syftar till att uppmuntra till samhällsligt engagemang. Samhällsengagemanget hos befolkningen kan dock anses vara lågt, till viss del som en följd av misstron mot offentliga organisationer under sovjetockupationen samt avsaknad av oberoende organisationer under samma tid. Sedan självständigheten har antalet civilsamhälleorganisationer stadigt ökat. Enligt *Transparency International* finns 2 100 aktiva lokala och internationella civilsamhällesorganisationer registrerade. Ett antal människorättsorganisationer finns i landet och dessa tillåts verka utan inblandning av staten. Det finns inga trovärdiga rapporter om att deras arbete begränsas – de tillåts granska och publicera material om situationen för de mänskliga rättigheterna i landet. Överlag anses regeringsföreträdare vara samarbetsvilliga och mottagliga för människorättsorganisationernas arbete. Ett ökande engagemang för mänskliga rättigheter kan skönjas i ljuset av landets kandidatur till FN:s råd för mänskliga rättigheter perioden 2022–2024.

Civilsamhällesorganisationer har ofta svårt att finna en stabil finansiering och svag kapacitet i styrning och administration. De vanligaste typerna av samhällsengagemang är att donera pengar och att städa upp i naturen. I *United States Agency for International Developments Civil Society Sustainability Index* får det litauiska civilsamhället hög ranking vad gäller påverkansarbete och låg ranking vad gäller hållbar finansiering. Enligt en undersökning av *Civil Society Institute* anser litauerna att den vanlige medborgarens möjlighet att påverka de politiska processerna är lågt, vilket kan vara en bidragande faktor till det bristande civila engagemanget bland annat vad gäller deltagande i civilsamhällesorganisationer.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr är förbjudet enligt konstitutionen. Det finns inga uppgifter om att statsmakten sanktionerar eller skulle ligga bakom politiska mord, försvinnanden eller avrättningar. I maj 2018 fastslog dock Europadomstolen att Litauen brutit mot Europakonventionen i målet *Abu Zubaydah mot Litauen*, som gör gällande att tortyrliknande metoder använts vid det hemliga fängelse som opererades på litauiskt territorium av amerikanska CIA 2005–2006. Europarådets kommitté för förhindrande av tortyr genomförde ett besök i Litauen september 2016 och kunde då fritt besöka institutioner. Enligt kommittén finns brister i den litauiska fängelsemiljön i form av hög grad av våld bland de intagna, förekomst av droger, för små levnadsutrymmen, överanvändande av våld av fängelsepersonalen samt att underbemannade fängelser. Enligt parlamentets ombudsmannakontor är de sanitära förhållandena i fängelserna undermåliga och behoven hos personer med fysiska funktionsnedsättningar tillgodoses i vissa fall inte.

Litauen är ett ursprungsland och transitland för människohandel. Majoriteten av offren är kvinnor och flickor som utnyttjas för sexuella ändamål men det förekommer även att män smugglas för tvångsarbete. Båda grupper utnyttjas för att utföra brottsliga handlingar. Både offer och människosmugglare är oftast av litauisk nationalitet. Anti-trafficking har framgångsrikt prioriterats av regeringen i särskilda program och handlingsplaner. Särskilda insatser har gjorts för att förebygga trafficking

och rikspolisens har en särskild avdelning specialiserad på bekämpning av människohandel. Jurister, poliser, åklagare och domare har fått särskild utbildning i utredning och hantering av människohandel, men det finns brister i bemötandet av människohandels offer som utnyttjas för sexuella ändamål. Det är även brist på professionellt stöd för offer för människohandel, i synnerhet barn.

Prostitution och köp av sex är straffbart i Litauen. I praktiken åtalas de prostituerade i mycket högre utsträckning än sexköparna.

Dödsstraff

Dödsstraff avskaffades 1998 och är förbjudet även i krigstid.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Inga kända uppgifter om godtyckliga frihetsberövanden förekommer.

Anklagade har laglig rätt till juridiskt ombud omedelbart i samband med häktning. FN:s kommitté mot tortyr och parlamentets ombudsman har dock noterat att häktade i vissa fall träffat sitt ombud först dagen före domstolsförhandling.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Konstitutionen garanterar yttrande- och pressfrihet vilket i allmänhet respekteras av regering och myndigheter. Yttrandefriheten omfattar dock inte uttalanden som anses vara hets mot eller diskriminering av folk- eller samhällsgrupp, förtal, desinformation, och våldsuppmaningar. Hatbrott är straffbart med upp till två års fängelse. De flesta hatbrott som anmäls sker på internet och rör sig om rasistiska, antisemitiska eller homofobiska yttranden. Det är brottsligt att grovt trivialisera sovjetiska och nazistiska brott mot Litauen och dess medborgare samt att förneka folkmord, brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelser.

Media har självreglerande instanser som en pressombudsman och det finns en inspektör för pressetik som tillsätts av parlamentet. Medierna omfattas av samma lagstiftning vad gäller undantag från yttrandefriheten som privatpersoner. Att i massmedia skymfa presidenten är belagt med böter. Enligt lagen om informationstillgänglighet är myndigheterna

skyldiga att ge medborgarna tillgång till offentliga handlingar och detta efterlevs i allmänhet. Landets medier är aktiva och agerar i de flesta fall oberoende. Lokala medier anses i större utsträckning vara beroende av politiska partier eller privata aktörer. Medierna kan fritt granska och kritisera sittande regering och uttrycker ett brett utbud av åsikter. Sedan Rysslands illegala annektering av Krim har litauiska myndigheter dock vidtagit åtgärder för att bemöta rysk desinformation. År 2015 skärptes lagstiftningen med utökade sanktioner mot medier som anses uppmuntra till missämja och krig. I september 2017 beslutade litauiska radio- och tv-kommissionen att stänga ned den ryskspråkiga kanalen TVCI under sex månader, då kanalen ansågs ha spridit information som klassats som hets mot folkgrupp samt uppmunat till våldshandlingar.

Enligt lagen om skydd av minderåriga mot skadlig offentlig information är det förbjudet att publicera material som skändar familjevärderingar eller uppmuntrar till icke-traditionella familjebildningar, om det är tillgängligt för barn. Lagen har kritiserats av människorättsorganisationer och Europaparlamentet då den anses resultera i självcensur hos exempelvis hbtq-organisationer och att uppmärksammandet av hbtq-rättigheter inte sprids på ett fritt sätt. Bland annat har litauisk tv emotsatt sig att visa en informationskampanj med syfte att öka toleransen mot hbtq-samhället, och en litauisk sagobok har dragits tillbaka då den innehöll en berättelse om samkönade äktenskap.

Det finns inga trovärdiga rapporter om att regering eller myndigheter ska ha övervakat privatpersoners aktiviteter på internet. Enligt den statliga statistikmyndigheten hade 72 procent av de litauiska hushållen tillgång till internet i hemmet 2017.

År 2018 klassade *Freedom House* Litauen som fritt och i *Reportrar utan gränsers* pressfrihetsindex ligger Litauen på plats 36 av 180 länder.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Konstitutionen garanterar mötes- och föreningsfrihet och detta respekteras i regel av myndigheterna. Kommunistpartiet och ett antal organisationer som associeras med sovjetockupationen är dock förbjudna. Den som vill anordna en demonstration måste meddela myndigheterna men behöver inte söka tillstånd.

Religions- och övertygelsefrihet

Konstitutionen garanterar religionsfrihet och frihet att utöva en religion så länge den inte strider mot lagen. Det finns ingen statsreligion, men den katolska kyrkan har en stark ställning och konsulteras ofta i politiska frågor, vilket har kritiserats av människorättsorganisationer då kyrkan vid vissa tillfällen anses motarbeta stärkandet av rättigheter för till exempel kvinnor och hbtq-personer. Enligt den senaste folkräkningen 2011 var 77 procent av befolkningen katoliker.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Litauen har ratificerat ILO:s åtta kärnkonventioner. Arbetsmarknads-lagen som trädde i kraft 2017 ger anställda rätt att bilda och delta i fackföreningar, kollektiva förhandlingar och att genomföra lagliga strejker, med undantag för vissa begränsningar för anställda inom områden relaterade till statens säkerhet och grundläggande samhälls-tjänster. Den nya lagstiftningen ålägger arbetsgivaren att implementera principer om jämställdhet och antidiskriminering samt förbjuder sexuella och psykosociala trakasserier. Människorättsorganisationer rapporterar dock om diskriminering av romer, hbtq-personer, hiv-positiva, kvinnor och personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden.

Lagen förbjuder tvångsarbete och diskriminering av fackföreningsmedlemmar. Under sovjettiden var medlemskap i de regimstyrda fackförbunden obligatoriskt och det finns därför idag en viss misstro mot fackförbunden. Fackanslutningen är cirka tio procent. Fackförbunden är indelade i tre stora konfederationer och organiserar främst industriarbetare. Arbetsgivarna bestämmer oftast lönesättningen utan löneförhandlingar och inblandning från fackföreningarna. Ett särskilt nationellt råd bestående av representanter för arbetsgivare, fackföreningar och regeringen samråder om relevanta frågor.

Under första halvåret 2018 var arbetslösheten åtta procent och ungdomsarbetslösheten 14 procent. Den lagstadgade minimilönen höjdes i januari 2018 till 400 euro. Medelinkomsten beräknas till 825 euro i månaden för kvinnor och 967 euro för män. Lagstadgad arbetsvecka är 40

timmar. Kvinnligt deltagande på arbetsmarknaden är högt. Kvinnor utgör halva andelen av den aktiva arbetskraften. Den lagstadgade föräldraledigheten ger mödrar 18 veckors ledighet med ersättning motsvarande 100 procent av lönen. Nyblivna fäder har rätt till fyra veckors ledighet med samma ersättning. Tillsammans har föräldrarna rätt till 156 veckors föräldraledighet med varierande ersättning. Det är ovanligt att fäder tar ut föräldraledighet.

Barn tillåts enligt lag arbeta från 16 års ålder, med undantag för lättare arbete som tillåts från 14 år förutsatt föräldrars och skolas tillåtelse. Lagstadgad arbetsvecka för minderårig är tolv timmar under skolarbetet och 32 timmar under skoluppehåll. Under 2017 mottog arbetsinspektionen klagomål gällande minderåriga som arbetade illegalt.

Den informella ekonomin utgör cirka 20 procent av BNP och är bland de största inom EU. Det är framförallt byggsektorn som berörs där svartarbete har rapporterats förekomma liksom oegentligheter vad gäller kontrakt och upphandlingar. Arbetsinspektionen genomför kontroller och sanktioner för regelbrott varierar från böter till fängelse.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Den litauiska befolkningen har lagstadgad rätt till kostnadsfri offentlig sjukvård och medicin subventioneras för vissa grupper så som barn, personer med funktionsnedsättning eller med vissa sjukdomar. Undersökningar från *Transparency International* visar att korruption förekommer inom sjukvården.

Den förväntade medellivslängden är 75 år, vilket kan sägas vara lågt i jämförelse med OECD-genomsnittet på 80 år. Medellivslängden är 70 år för män och 80 år för kvinnor, vilket är den största skillnaden i livslängd mellan könen i EU. Livslängden förkortas främst av faktorer som en ohälsosam livsstil, exempelvis rökning och alkoholintag, samt brist på tillgång till moderna vårdinrättningar och prevention bland socioekonomiskt utsatta grupper. Enligt Världshälsoorganisationen är Litauen ett av länderna i världen med högst självmordsfrekvens, 32 av 100 000 personer begår självmord. Män begår självmord fem gånger oftare än kvinnor. Självmorden är även vanligare på landsbygden. Tillgången till hälsa har förbättrats och andelen av befolkningen som uppger att de har

otillfredsställda vårdbehov har minskat. År 2016 uppgav dock endast 44 procent av litauerna att de är vid god eller mycket god hälsa, vilket är att jämföra med EU-genomsnittet på 68 procent. Det finns stora skillnader i hälsostatusen mellan stad och landsbygd. Landsbygdsbefolkningen besöker vårdinrättningar i mindre utsträckning och deras livslängd är i genomsnitt tre år kortare.

Alkoholism är ett problem som sett en ökning under de senaste tio åren. Enligt Världshälsoorganisationen har Litauen högst alkoholkonsumtion per capita i världen. Under 2017 antogs ny lagstiftning på området med syfte att minska alkoholkonsumtionen.

Preventivmedel är tillgängliga men kostsamma då de inte subventioneras. Abort är tillåten fram till tolfte graviditetsveckan för personer över 18 år, men abort som görs av icke-medicinska skäl subventioneras inte. En lag om sexuell och reproduktiv hälsa är sedan länge under beredning men kraftigt försenad. Den katolska kyrkan och konservativa intressegrupper har stort inflytande i den samhällseliga debatten om familjefrågor och reproduktiva rättigheter. Kunskapen om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter är överlag begränsad då sex- och samlevnadsundervisningen är frivillig från skolans sida och majoriteten av eleverna saknar tillgång till sådan undervisning. Den undervisning som trots allt sker är inriktad på avhållsamhet och naturliga metoder för att undvika graviditet.

Mödradödligheten är tio per 100 000 födselar och spädbarnsdödligheten fyra per 1 000 födselar.

Rätten till utbildning

Den tioåriga grundskolan är obligatorisk och den kommunala skolan är avgiftsfri. Föräldrar betalar dock för skolmat. Sedan 2005 ligger ansvaret för skolor på kommunal nivå och 97 procent av de litauiska barnen går i kommunal skola. Systemet finansieras via en statlig skolpeng för varje elev. Det är mycket vanligt att läsa vidare vid universitet och högskola. De statliga utgifterna för all typ av utbildning var 4,1 procent av BNP under 2017. Enligt OECD signalerar elevernas PISA-resultat kvalitetsbrister i grundskolan. I genomsnitt presterar pojkar sämre än flickor, och elever på landsbygden sämre än stadsbarn. Den stora utvandringen av barnfamiljer i

kombination med låga födelsetal gör att kostnadseffektiviteten i utbildningssystemet är låg, då antalet elever minskar utan att antalet skolor minskar i samma utsträckning. Antalet lärare per elev ligger högt i relation till andra EU-länder.

Av den vuxna befolkningen är 99,8 procent läs- och skrivkunnig.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Litauen var 2017 rankat som nummer 35 av 189 länder i UNDP:s index för mänsklig utveckling. Levnadsstandarden är relativt låg, vilket bidragit till att många litauer utvandrat för att söka arbete i andra EU-länder. Befolkningen har minskat från 3,5 miljoner till 2,8 miljoner sedan millennieskiftet. År 2017 utvandrade drygt 48 000 litauer, men en trend av återvändande kan skönjas under senaste år.

I Litauen är även inkomstskillnaderna höga. År 2016 levde 30 procent av befolkningen i risk att hamna i fattigdom och social exkludering. Särskilt utsatta var arbetslösa, pensionärer och de som bor på landsbygden. Samma år beräknades fattigdomsgränsen per månad till 282 euro för en ensamstående person och 593 euro för en familj med två vuxna och två barn. Den garanterade allmänpensionen är 108 euro per månad och den genomsnittliga allmänpensionen beräknas till 288 euro per månad, vilket resulterar i att många äldre – framförallt kvinnor – lever i fattigdom. OECD noterar att socialbidraget endast uppgår till knappt hälften av fattigdomsgränsen och att hälften av de fattiga inte är berättigade till socialbidrag.

Litauen har näst lägst utgifter för socialt skydd i EU och det lägsta skatteupptaget. Internationella valutafonden observerar att omfördelningseffekten av systemet är svag. Inom ramen för EU:s tillväxtprogram 2020 har Litauen åtagit sig att minska antalet människor som riskerar att hamna i fattigdom och social utsatthet med 170 000 mellan 2008 och 2020.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Diskriminering på grund av kön är förbjuden enligt lag. FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor har dock uttryckt oro över de kvarlevande patriarkala attityderna och de djupt rotade stereotyperna avseende kvinnor och män inom familjen och i samhället som bland annat kommer till uttryck i media och läromedel. Ett uttryck för detta synsätt är en tendens att slå vakt om traditionella familjebildningar i lagstiftningen.

Våld i nära relationer är enligt kvinnorrättsorganisationen *Center for Equality Advancement* ett utbrett problem. Litauen har sedan 2011 en lag för skydd mot våld i nära relationer men människorättsorganisationer har påtalat flera brister i lagen och dess tillämpning. En attitydundersökning från 2018 visar att flertalet litauer anser att kvinnor tenderar att överdriva vad gäller våld i nära relationer och att våldet ofta är provocerat av kvinnan. Litauen har signerat men inte ratificerat Istanbulkonventionen. Under det senaste året har en inrikes debatt briserat efter att en grupp parlamentsledamöter skrivit under en deklaration emot ratificering av konventionen. I samband med *Women Political Leaders Summit* som hölls i Vilnius 2018 använde dock presidenten sin möjlighet att lägga ratificering för direkt hantering i parlamentet efter att regeringen valt att inte agera i frågan – det till trots förutses ratificering dröja.

Sexuellt våld är kriminaliserat, men våldtäkt inom äktenskapet är inte explicit kriminaliserat i lagtexten. Ingen statistik finns därför att tillgå. Detta har kritiserats av människorättsorganisationer i ljuset av attitydundersökningar som visar att många litauer inte anser att tilltvingade samlag är våldtäkt om det sker inom äktenskapet. Metoo-rörelsen har fått begränsat fäste i Litauen och de personer som trätt fram har fått utstå förtal och smutskastning i media.

Rättsvårdande myndigheter uppges ha bristande kompetens att bemöta offer för sexuellt våld och att identifiera våld i nära relationer enligt människorättsorganisationer. Det finns en nationell hjälptelefon och 29 kriscenter för offer för våld i nära relationer. Under 2017 beslutade regeringen om en nationell handlingsplan för att förebygga våld i nära relationer samt ge stöd till offer. Planen sträcker sig fram till 2020.

Barnets rättigheter

En lag för skydd av barnets rättigheter antogs 2017, som följd av ett uppmärksammat rättsfall där ett barn misshandlades till döds. Den nya lagen innehåller förbud mot barnaga. Innan dess var aga inte tillåtet i skola och barnomsorg men tillåtet i hem och fosterhem. Enligt den statliga statistikbyrån registrerades 1 541 fall av fysiskt våld mot barn och 2 719 fall av psykiskt våld under 2017. Antalet registrerade fall av sexuella övergrepp mot barn var 141 under samma år. Flickor är mer utsatta för sexuella övergrepp medan pojkar är mer utsatta för annan fysisk misshandel. Statistiken visar att antal fall av våld mot barn har ökat markant sedan den nya lagstiftningen trädde i kraft. Under 2017 fanns 18 415 barn i socialt utsatta familjer.

Det finns en särskild barnombudsman som bevakar och företräder barns intressen. Barnskyddssystemet är decentraliserat och nivån på skyddet och myndighetssamverkan varierar därför mellan kommuner vilket resulterat i fragmentering och ineffektivitet. Psykologisk hjälp för barn är svårtillgänglig eftersom få psykologer och psykiatriker är specialiserade på barn. Ett särskilt center finns för stöd till barn som utsatts för våld. Under 2017 fanns drygt 6 000 barn och ungdomar boendes på institutioner såsom barnhem, fosterhem, särskilda skolor för barn med funktionsnedsättning och hem för nyfödda. Barnrättsexperten och civilsamhällesorganisationer har kritiserat situationen i barnhemmen för att vara undermåliga och kunna resultera i sociala problem. Barn boendes på institutionerna bedöms även löpa större risk för att falla offer för trafficking och prostitution.

Mobbning och psykisk ohälsa bland barn är ett problem. Den ideella stödlinjen för barn, *Vaiku Linija*, mottog under 2017 drygt 166 000 samtal och besvarade 1 149 brev från barn och ungdomar. Enligt en studie av Unesco har 65 procent av litauiska barn och ungdomar utsatts för mobbing eller våld i skolan.

Den normala straffbarhetsåldern är 16 år, med undantag för vissa brott då den är 14 år.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Konstitutionen ger alla medborgare som tillhör en etnisk gemenskap rätt att tala sitt språk, utöva sin kultur och sina seder. Lagen förbjuder diskriminering på grund av nationalitet, etniskt ursprung, språk, social ställning, övertygelse och religion. Likväl förekommer diskriminering av minoriteterna, bland annat i form av hatbrott och hets mot folkgrupp, mot framförallt romer och judar. Dessa brott anmäls sällan och om så görs tas få fall vidare till domstol. Enligt den senaste folkräkningen 2011 hörde ungefär 14 procent av befolkningen till etniska minoriteter – den polska minoriteten utgör drygt sju procent och den ryska sex procent. Övriga minoritetsgrupper är vitryssar, ukrainare, tatarer, karaimier och judar.

Såväl den polska som den ryska gruppen har historiskt varit en integrerad del av det litauiska samhället. Det finns inhemska tidningar, radiokanaler och statliga tv-sändningar på polska och ryska. Företrädare för polacker och ryssar deltar aktivt i det litauiska samhällslivet inklusive i politiken, och det polska partiet finns representerat i parlamentet. Ekonomiskt och socialt finns vissa utmaningar kopplade till den polska och i viss mån den ryska minoriteten beroende på att dessa delvis är koncentrerade i socioekonomiskt svagare regioner. Regeringen har särskilda stödfonder för att främja regional utveckling i dessa eftersatta områden. Utöver krav från den polska minoriteten om rätten att använda polska bokstäver i id-handlingar och att få sätta upp polska vägskyltar i polskdominerade områden, står utbildningsfrågor i centrum för diskussionen om minoritetsspråkens ställning. Enligt litauisk lag ska kommuner erbjuda undervisning på eller i minoritetsspråk i områden med stora minoritetsgrupper. Oro finns i såväl den polska som ryska gruppen för att deras språk marginaliseras i utbildningssystemet och att elever från minoritetsgrupper missgynnas av den utbildningslag som antogs 2011. Lagen stipulerar att samtliga elever ska avlägga samma examen i det litauiska språket och att en stor del av undervisningen måste ske på litauiska.

Den romska minoriteten om cirka 2 000 personer är särskilt utsatt i det litauiska samhället. Många romer saknar identitetshandlingar och ett antal är statslösa trots att de är födda i Litauen. Av FN:s kommitté för

mänskliga rättigheter konstateras att romerna är marginaliserade i samhället och att de möter diskriminering vad gäller tillgång till utbildning, bostäder, sjukvård och arbete. Tillgången till sjukvård hindras av att flera romer inte är folkbokförda och att de därför inte har tillgång till kostnadsfri sjukvård. De omfattande integrationsprogram som genomförts inför och sedan EU-medlemskapet har givit otillfredsställande resultat.

Den judiska minoriteten uppgår till cirka 3 000 personer. Även den är föremål för hatbrott. År 2011 träffades en överenskommelse om kompensation för gemensam och religiös egendom som beslagtogs i samband med nazi- och sovjetockupationerna. Behandlingen av ärendena går dock långsamt och endast litauiska medborgare kan kräva kompensation för privat egendom.

Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Sexuell läggning omfattas av diskrimineringsförbud i den litauiska lagstiftningen, men inte diskriminering på grund av könsidentitet. Enligt lagen kan äktenskap endast ingås mellan man och kvinna. År 2017 antogs en lag som tydliggjorde att en familj består av en man och en kvinna, vilket tidigare inte var definierat. Personer som blivit utsatta för diskriminering på grund av sexuell läggning kan vända sig till ombudsmannen för likabehandling. Litauen rankades på plats 37 av 49 europeiska länder i *International Lesbian and Gay Associations* index över hbtq-personers mänskliga rättigheter i Europa 2017. Detta beror främst på att situationen i Litauen kännetecknas av politisk och institutionell inaktivitet. Samtidigt tycks det allmänna debattklimatet gå i riktning mot större acceptans och öppenhet. År 2016 kunde Prideparaden i Vilnius för första gången genomföras utan några större protester.

Litauen är, sedan ett lagförslag i frågan röstades ner 2016, det enda EU-landet där könskorrigering inte är reglerat, varken som medicinsk eller rättslig process – vilket resulterat i att myndigheter motsätter sig att registrera transpersoner. Under 2017 beslutade dock domstolen i Vilnius att två transpersoners id-handlingar skulle omregistreras av lokala myndigheter.

Den så kallade anti-propagandalagen, som ska skydda minderåriga mot skadlig information, inklusive icke-stereotypa familjebildningar, omfattar också ett förbud mot att informera minderåriga om hbtq-frågor. Lagen infördes 2010 och bidrar enligt hbtq-organisationer till självcensur i olika mediekanaler och svårigheter nå ut med information. Hatbrott mot hbtq-personer förekommer och då oftast på internet. De fall som anmäls läggs ofta ned utan utredning, vilket kritiserats av människorätsorganisationer. Europadomstolen meddelade 2017 att man kommer att ta sig an ett sådant fall. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har i sin granskning från 2018 rekommenderat att Litauen stärker arbetet för hbtq-personers rättigheter.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Litauens lagstiftning om flyktingars rättsliga status följer EU:s och andra internationella organisationers riktlinjer. Beslut från migrationsenheten kan överklagas till förvaltningsdomstolen. Enligt lagen har ensamkommande flyktingbarn rätt till temporära förmyndare. Immigration till Litauen utgörs främst av återvändande litauiska medborgare. Övriga migranter kommer främst från Ukraina, Ryssland och Vitryssland. Under 2017 kom cirka 20 000 migranter till Litauen.

I april 2018 låg 167 asylsökningar för behandling vid den statliga migrationsmyndigheten, huvuddelen av sökanden kom från Ryssland, Tadjikistan, Ukraina, Armenien och Sri Lanka. Inom ramen för EU:s omfördelningsmekanism har Litauen förbundit sig att ta emot 1 105 flyktingar. Hittills har 486 flyktingar mottagits, av dessa beräknas dock 388 ha lämnat landet. Enligt Eurostat är Litauen ett av de minst populära länderna i EU hos personer som söker skydd utanför sitt hemland. Orsaken bedöms vara låga genomsnittslöner, dåliga förhållanden för flyktingar och främlingsfientlighet. Likväl är den politiska inställningen i Litauen att landet konstruktivt bör bidra till EU:s flyktingmottagande.

Handläggning av asylärenden tar som regel tre månader men handläggningstiden kan förlängas upp till sex månader. Asylsökande har rätt till bland annat juridiskt stöd, ersättning för resor relaterade till asylansökan, tolk, akutvård och sociala tjänster. Litauens enda asylcenter har mottagit kritik från UNHCR för undermåliga sanitära förhållanden

och små levnadsutrymmen. Som asylsökande får man inte träda in på arbetsmarknaden. Som flykting har man rätt till integrationsstöd vilket man inte har som asylsökande. I Litauen finns ett flyktingboende där man tillåts stanna i tre månader med rätt till socialt bistånd, hälso- och sjukvård, juridisk hjälp och arbetsstöd.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning är förbjuden. Litauen har dock kritiserats av FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning för att tillämpningen av konventionen går långsamt. I lagen om social integration av personer med funktionsnedsättning anges att personer med funktionsnedsättning har samma rättigheter som andra medborgare. Trots det rättsliga ramverket är tillgången till utbildning och arbete fortsatt bristfällig och diskriminering av personer med funktionsnedsättning är utbredd. Tillgängligheten är begränsad och anpassning av offentliga miljöer och byggnader för personer med funktionsnedsättning går långsamt. Över 50 procent av byggnader av vikt för personer med funktionsnedsättning, så som vårdinrättningar, utbildningsinstitutioner och offentliga byggnader, möter inte kraven på tillgänglighet. Enligt ombudspersonen för likabehandling är till exempel 65 procent av röstlokaler i landet inte tillgänglighetsanpassade. Lagen har vissa brister vad gäller rätten att leva självständigt. Fortfarande bor cirka en fjärdedel av personer med funktionsnedsättning med assistansbehov på institution. Barn och ungdomar med funktionsnedsättning går i stor utsträckning i särskilda skolor separerade från det ordinarie utbildningssystemet. Endast 17 procent av landets ordinarie skolor är fullt tillgänglighetsanpassade.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Litauen

Sverige deltar i och arrangerar genom ambassaden löpande aktiviteter som berör mänskliga rättigheter i Litauen och har fortlöpande kontakt med människorättsorganisationer och ombudsmannainstitutionerna.

Ambassadens aktiviteter riktar framförallt in sig på antidiskriminering, jämställdhet, yttrande- och pressfrihet samt hbtq-personers rättigheter.

Statsrådet Ekström deltog 2018 vid ett evenemang om kvinnligt

ledarskap. Statsrådet Regnér besökte Vilnius 2017 för samtal om

jämställdhet. Statsråden Linde och Bah Kuhnke deltog i Prideparaden i

2016. Vidare bidrar ambassaden till ett omfattande projekt med syfte att integrera de etniska minoriteterna i samhället.

Flera FN-organ finns representerade i landet, däribland UNHCR, UNDP, Unicef, Världshälsoorganisationen, Unesco och UNODC. Internationella organisationen för migration IOM och Europarådet finns representerade i landet. EU:s jämställdhetsmyndighet finns placerad i Vilnius. Även internationella organisationer som *Röda Korset*, *Transparency International* och *Freedom House* finns i landet.

FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har i sin senaste översyn av Litauen från 2018 gett rekommendationer att landet stärker sitt arbete med att försvara rättigheterna för kvinnor, personer med psykosocial och kognitiv funktionsnedsättning, romer, nationella minoriteter och hbtq-personer. I FN:s universella granskningsmekanismen (UPR) 2016 gav Sverige Litauen rekommendationer om bland annat hbtq-personers rättigheter och integrering av den romska befolkningen.

VIII. Ratificering av centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1991. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 1991 respektive år 2002.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1991. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1998.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2004.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1996. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2014.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1992. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2003. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2004.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2010.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2013.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 1997. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1997.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2003.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)* ratificerades år 1995.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 2000.

Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, har inte ratificerats.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen), *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, har inte ratificerats.